
**RELATIONSHIP BETWEEN THE AGE DYNAMICS OF STUDENT EXPECTATIONS
AND THE PROFESSIONAL SELF-IMAGE OF THE PHILOSOPHY AND CIVIC
EDUCATION TEACHER – AN AUTHOR’S FUNCTIONAL MODEL**

Katya Dimitrova

Faculty of Education, SU „St. Kliment Ohridski“, Bulgaria, katjard@uni-sofia.bg

Abstract: The primary purpose of this study is to present an original functional author’s model of the "Professional Self-Image" of the Philosophy and Civic Education (PCE) teacher. The research aims to analyze the complex structure of professional identity, defined not as a static entity but as a dynamic, self-organizing system constructed through the interaction between the teacher’s personal self-concept and the external validation provided by students. The methodology of the study is grounded in the theoretical framework of the reflexive dynamic between the "real self" and the "reflected self" (drawing on Cooley and Mead), combined with empirical verification through survey instruments. The study investigates the causal link between the age dynamics of students’ expectations and the teacher’s professional adaptation. The results reveal that student expectations undergo a significant transformation during high school education (grades 8–12). The data identifies two distinct phases: an "emotional phase" (grades 8–10), where students project expectations for emotional support, fairness, and accessibility, and a "pragmatic phase" (grades 11–12), where the focus shifts toward a demand for expert competence, ambition, and a model for social success. The conclusions suggest that the professional construct is legitimized only at the intersection of subjective self-evaluation and external verification. Therefore, the effectiveness of pedagogical interaction is a function of the synchronization between the teacher's self-assessment and the changing attitudes of the class. Based on these findings, the paper recommends that PCE teachers develop an "adaptive identity"—the capacity to model their behavior and teaching methods according to the evolving needs of the audience without losing their authenticity. The proposed model serves as a practical matrix for diagnostics and self-improvement, emphasizing the transition from a traditional lecturer to a mentor and facilitator who successfully manages group dynamics and inspires students through digital and moral flexibility.

Keywords: Professional self-concept, Philosophy and Civic Education, professional identity, pedagogical reflection, students’ expectations. Field: Social sciences

**ВЗАИМООТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ВЪЗРАСТОВАТА ДИНАМИКА НА
ОЧАКВАНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ И ПРОФЕСИОНАЛНИЯ АЗ-ОБРАЗ НА
УЧИТЕЛЯ ПО ФИЛОСОФИЯ И ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ – АВТОРСКИ
ФУНКЦИОНАЛЕН МОДЕЛ**

Катя Димитрова

Факултет по педагогика, СУ „Св. Климент Охридски“, България, katjard@uni-sofia.bg

Резюме: Основната цел на настоящото изследване е да представи авторски функционален модел на „Професионалния Аз-образ“ на учителя по Философия и Гражданско образование (ФГО). Изследването си поставя за задача да анализира сложната структура на професионалната идентичност, дефинирана не като статична даденост, а като динамична и самоорганизираща се система, изградена чрез взаимодействието между личностната себепредстава на учителя и външната верификация от страна на учениците. Методологията на проучването стъпва върху теоретичната рамка на рефлексивната динамика между „Аз-реално“ и „Аз-огледално“ (позовавайки се на Кули и Мийд), комбинирана с емпирична проверка чрез анкетен инструментариум. Изследването проучва причинно-следствената връзка между възрастовата динамика на ученическите очаквания и професионалната адаптация на преподавателя. Резултатите разкриват, че очакванията на учениците претърпяват съществена трансформация в хода на гимназиалния етап (8. – 12. клас). Данните идентифицират две отчетливи фази: „емоционална фаза“ (8. – 10. клас), в която учениците проектират очаквания за емоционална подкрепа, справедливост и достъпност, и „прагматична фаза“ (11. – 12. клас), където фокусът се измества към търсене на експертна компетентност, амбиция и модел за социален успех. Заключениеята сочат, че професионалният конструкт се легитимира единствено в пресечната точка между субективната самооценка и външната верификация. Следователно, ефективността на педагогическото взаимодействие е функция на синхронизацията между учителската самооценка и променящите се нагласи на класа. На базата на тези изводи, статията препоръчва учителите по ФГО да

развиват „адаптивна идентичност“ – способност да моделират поведението и методите си спрямо еволюиращите потребности на аудиторията, без да губят своята автентичност. Предложеният модел служи като практическа матрица за диагностика и самоусъвършенстване, акцентирайки върху прехода от традиционен лектор към ментор и фасилитатор, който успешно управлява груповата динамика и вдъхновява учениците чрез дигитална и морална гъвкавост.

Ключови думи: Професионален Аз-образ, Философия и Гражданско образование, професионална идентичност, педагогическа рефлексия, ученически очаквания.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Професионалната идентичност на учителя по Философия и Гражданско образование (ФГО) е сложна, динамична и самоорганизираща се система, която надхвърля рамките на формалната квалификация. Тъй като предметът оперира с морални казуси и ценности, личността на преподавателя се превръща в основен инструмент на обучението, а неговият личен морал – в съществена част от преподаването. В условията на съвременното училище, тази роля претърпява трансформация от традиционен лектор към ментор и фасилитатор, който управлява груповата динамика.

Настоящата разработка стъпва върху теоретичната рамка за рефлексивната динамика между „Аз-реално“ и „Аз-огледално“. Основната теза е, че професионалният конструктор се легитимира единствено в пресечната точка между субективната самооценка и външната верификация от страна на учениците. Целта на настоящия доклад е да представи авторски функционален модел, който илюстрира причинно-следствената връзка между възрастовата динамика на ученическите очаквания и формирането на устойчив професионален Аз-образ.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Операционализация на функционалния концептуален модел: Взаимовръзка между професионална идентичност и ученически очаквания

Представеният на фигура 1 функционален модел изследва причинно-следствената обвързаност в процеса на изграждане на Професионалния Аз-образ на учителя по Философия и Гражданско образование (ФГО). Той се базира на идеята, че личностната идентичност не е постоянна, а се изгражда чрез взаимодействието със значимите други (Кули, Дж. Мийд). В училище това са учениците, чиито очаквания и реакции потвърждават или оспорват ролята на учителя.

Моделът постулира, че професионалната идентичност се конституира в полето на сблъсък между личната себепредстава (*Аз-идеално* и *Аз-реално*) и социалните възприятия на учениците (*Аз-огледално*).

Фиг. 1 Функционален авторски концептуален модел – взаимоотношение между възрастовата динамика на очакванията на учениците и „Професионалния Аз-образ“ на учителя.

Източник – авторска разработка

Професионалната идентичност се формира там, където се пресичат вътрешната представа на учителя за себе си и външната оценка на класа.

Този процес включва четири основни елемента:

- Субективен профил на личността: Индивидуалната представа за собствената същност.
- Професионална саморефлексия: Интериоризирана оценка на педагогическите възможности и дефицити.
- Експертна верификация: Оценъчните съждения на учениците относно дидактическата подготвеност на учителя.
- Персонална афилиация: Емоционалното отношение на учащите към учителя като морален еталон.

3. РЕЗУЛТАТИ

Професионален профил и аксиологични доминанти

За учителя по ФГО дипломите и квалификациите са само основата („твърдите умения“). Тъй като предметът се занимава с морални казуси и ценности, личността на преподавателя се превръща в основен инструмент на обучението. Неговият личен морал и етика не са просто фон, а съществена част от преподаването.

В съвременното училище към това се добавя и необходимостта от дигитална грамотност и гъвкавост. Ако учителят не владее съвременните кодове на комуникация, рискува да се отвори пропаст между него и учениците. Целта е трансформацията на ролята му: от традиционен лектор, който само предава знания, към ментор и фасилитатор, който управлява процесите в час и подкрепя учениците.

Динамика на взаимодействието: От „Аз-реално“ към „Аз-огледално“

Функционалността на модела се базира на механизмите за съгласуване между субективната себепредстава и проективния образ, формиран в ученическата среда. Емпиричната проверка на тези зависимости (чрез анкетния инструментариум) разкрива, че този процес не е линеен, а зависи от **възрастовата психология** на учениците.

Една от централните хипотези на модела, потвърдена емпирично, е трансформацията на функционалните доминанти в хода на обучението (8. – 12. клас):

- **Емоционална фаза (8-10. клас):** В началото на гимназиалния етап учениците проектират върху учителя очаквания за емоционална подкрепа, справедливост и достъпност. Те имат нужда да го чувстват близък.
- **Прагматична фаза (11-12. клас):** С приближаването на зрелостта и социалната реализация, фокусът се измества към „експертната верификация“. Учениците търсят компетентност, амбиция и модел за социален успех.

Това налага учителят да притежава **адаптивна идентичност** – да бъде способен да моделира поведението си спрямо променящите се потребности на аудиторията, без да губи своята автентичност.

Рефлексията като системообразуващ фактор

В ядрото на модела е заложен процесът на **професионална рефлексия** (в духа на Д. Шон и концепцията за „рефлексивния практик“). Чрез нея информацията от „огледалното Аз“ (обратната връзка от учениците) се трансформира в градивен елемент на професионалната самооценка.

Професионалният Аз-образ функционира като **самоорганизираща се система** (синергетичен модел), в която:

- **Личностната автентичност** гарантира устойчивост (стабилност на Аз-а).
- **Професионалните компетенции** осигуряват функционалност (способност за преподаване).
- **Ученическите очаквания** действат като динамичен коректив, предизвикващ развитие.

В пресечната точка на тези три елемента се легитимира съвременният учител по Философия и Гражданско образование – не просто като преносител на знание, а като автентичен лидер, способен да управлява груповата динамика и да вдъхновява.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният авторски функционален модел доказва, че Професионалният Аз-образ на учителя по Философия и Гражданско образование не е крайна точка, а постоянно променящ се и адаптиращ се процес, който се развива чрез интеракцията с учениците. Устойчивостта на този образ зависи пряко от капацитета на учителя да разчита правилно сигналите на „огледалното Аз“ – очакванията на учениците.

Изследването води до извода, че ефективността на педагогическото взаимодействие е функция на синхронизацията между учителската самооценка и ученическите нагласи. Когато учителят успее да интегрира в своя Аз-образ динамичните изисквания на учениците – за емпатия в по-ранна възраст и за

прагматично лидерство в зрелостния етап – той постига състояние на професионална хармония. Така моделът служи не само за теоретично осмисляне на професията, а и като практическа матрица за диагностика и самоусъвършенстване на педагогическите кадри в сферата на Гражданското образование.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Джонев, С. (1996). *Социална психология* (Т. 1–2). СОФИ-Р.
- Колишев, Н. (2008). *Педагогическите умения на учителите: Теоретични модели „Захарий Стоянов“*
- Колишев, Н. (2024). *Прагматична дидактика „Захарий Стоянов“*
- Корсини, Р. *Енциклопедия по психология и поведенческа наука*, Издателство „Наука и изкуство“, 2021
- Мерджанова, Я. (2014). *Базови методически подходи за трансверсални компетентности*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Мерджанова, Я. (2025). *Синергетическа философия на образованието*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Стаматов, Р. (2000). *Детска психология*. Хермес.
- Цанков, Н. (2024). Т-ядро на компетентността и личността (за образование и бъдеще), Авангард прима
- Чавдарова – Костова, С. (2024). Педагогическата компетентност в контекста на ключовите компетентности. - *Наука и образование*, бр.8/2024, стр.178-186.
- Biesta, G. J. J. (2011). *Learning democracy in school and society: Education, lifelong learning, and the politics of citizenship*. Sense Publishers.
- Biesta, G. (2021). *World-centred education: A view for the present*. Routledge.
- Biesta, G., & Lawy, R. (2006). From teaching citizenship to learning democracy: Overcoming individualism in research, policy and practice. *Cambridge Journal of Education*, 36(1), 63–79.
- Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. Charles Scribner's Sons.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W. W. Norton & Company.
- Evseeva, S. I., & Pozdeeva, O. V. (2024). *Educational communication, engagement and agency as pedagogical phenomena*. Pedagogical Review.
- Gutmann, A. (1999). *Democratic education* (Rev. ed.). Princeton University Press.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. University of Chicago Press.
- Osler, A., & Starkey, H. (2005). *Changing citizenship: Democracy and inclusion in education*. Open University Press.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., & Damiani, V. (2023). *Education for citizenship in times of global challenge: ICCS 2022 international report*. Springer Nature.
- Suarez, V., & McGrath, J. (2022). *Teacher professional identity: How to develop and support it in times of change*. OECD Education Working Papers, No. 267, OECD Publishing.